Rutger Bregman

MORALNA AMBICIJA

KAKO DA PRONAĐETE SMISAO U SVOM RADU I POSVETITE SE ONOME ŠTO JE ZAISTA VAŽNO

Prevela
Tatjana Bižić

Laguna

Naslov originala

Rutger Bregman
Moral Ambition

Original copyright © Rutger Bregman 2024
Join the movement on moralambition.org.
First published in the Netherlands as Morele ambitie by De Correspondent (decorrespondent.nl/en) a member-funded journalism platform for independent voices.

Translation copyright © 2026 za srpsko izdanje, LAGUNA

MORALNA AMBICIJA

SADRŽAJ

Prolog: najsrećniji mozak na svetu 9

1. Ne, nije vam sasvim dobro ovako kako je
Model onoga što možete da postignete sa svojim talentom i vremenom 13

2. Spustite prag preko koga prelazite na delo
O herojima otpora i koliko moralna stremljenja mogu da budu zarazna. 35

3. Pridružite se kultu (ili osnujte svoj)
Nejderovi napadači, kvekeri i ostali autsajderi koji menjaju svet 57

4. Posmatrajte pobedu kao moralnu dužnost
Pet zabluda plemenitih gubitnika i genijalnost Roze Parks. 79

5. Naučite da plačete nad tabelama
Izuzetna priča o čoveku koji je slučajno pritisnuo pogrešno dugme na daljinskom upravljaču. 109

6. Upišite se na Hogvorts za dobročinitelje
Poseta jednoj od najinspirativnijih škola na planeti . 125

7. Otkrijte šta je svetu potrebno i postarajte se da se to i desi
Šta možemo da naučimo od pionira i stvaralaca kao što su Džonas Solk i Džozefina Kokrejn 147

8. Spasite život. Sada samo 4.999$!
Šta radikalna prioritizacija omogućuje i kako moralna ambicija može da isklizne iz šina . . 171

9. Proširite svoj moralni krug
Plus: šest znakova da ste možda istorijski na pogrešnoj strani 197

10. Neka budući istoričari budu ponosni na vas
Hvatanje u koštac s najvećim pretnjama čovečanstvu . 223

Epilog: *Kako znate da činite dovoljno?*. 251

Škola moralne ambicije 261
Sedam osnovnih principa Škole moralne ambicije . . . 263
Izjave zahvalnosti 267
Izvori epigrafa 269
Izvori fotografija 271
Napomene 273
O autoru 315

PROLOG

> Ne verujem da je svrha života da budemo „srećni". Mislim da je svrha života da budemo korisni, da budemo odgovorni, časni, saosećajni. Da, pre svega, nešto značimo: da se na nas računa, da se za nešto zalažemo, da nešto bude drugačije zato što smo živeli.
>
> Leo Rosten, pisac (1908–1997)

Neurolozi gotovo nisu mogli da poveruju rođenim očima. Nikad pre nisu videli takav mozak. Bilo je rano jutro 22. maja 2001, a u laboratoriji Viskonsinskog univerziteta tim je zapanjeno gledao najnovije snimke magnetne rezonance.[1]

Šta se, za ime sveta dešava? Ispitanik je pokazivao nivo gama-talasa dotad nepoznat neurologiji. Leva strana prefrontalnog korteksa – deo mozga koji je povezan s našim osećanjem sreće – vrcala je od aktivnosti, dok desna strana – povezana s negativnim mislima – nije pokazivala gotovo ništa što bi se dalo zapaziti.[2]

Kada su naučnici saopštili te rezultate štampi, štampa je objavila da je pronađen čovek s najlepšim mozgom na

svetu. „Nivo kontrole svesti kod njega je neverovatan“, piše jedan britanski novinar, „a vedri impulsi u njegovom mozgu prevazilaze sve ikada ranije viđeno.“[3]

Ko je bio taj čovek? I kako je njegov mozak postao takav?

Čovek čiji je mozak skeniran bio je budistički monah po imenu Matje Rikar. Rikar je odrastao u Parizu i stekao doktorat iz molekularne genetike na prestižnom Pasterovom institutu. S dvadeset šest godina, međutim, mada mu se smešila uspešna naučna karijera, ostavio je sve to i otišao na Tibet. Tamo je, na razređenom himalajskom vazduhu, postao pitomac velikih budističkih učitelja.

Rikar će provesti više od šezdeset hiljada sati u meditaciji. Godinu za godinom hranio je svoj mozak mislima punim ljubavi i saosećanja, i ishod je bio zaprepašćujući. U vreme kada je napravljen snimak njegovog mozga, Rikar je, sudeći po novinskim naslovima širom naše planete, bio „najsrećniji čovek na svetu“.

Ovaj monah je postigao ono za čim milioni ljudi jure kao za konačnim životnim ciljem. Nikada nam nije dosta mantri, metoda i životnih saveta koji obećavaju da ćete steći veću budnost, napredak i zdraviji i vedriji život. Lako možete da utrošite šezdeset hiljada sati na knjige o sedam navika, dvanaest pravila ili velikoj tajni o tome kako da živite dugo i srećno. Sve u nadi da ćete jednog dana i vi imati prekrasan mozak kao slavni Francuz.

Možete, međutim, da sagledate gospodina Rikara i u jednoj drugačijoj svetlosti. Evo čoveka koji je proveo šezdeset hiljada sati – to je sedam i po hiljada radnih dana ili solidnih trideset godina punog radnog vremena – u sopstvenoj glavi. Trideset godina za vreme kojih je malo šta učinio za druge,

trideset godina za vreme kojih ni malim prstom nije mrdnuo da uradi nešto dobro u svetu.

Možda je vaš san da uradite nešto drugo za ovo ograničeno vreme koje nam je dodeljeno na ovome svetu. Možda vam sopstvena sreća nije prvenstveni cilj, a kamoli konačni životni cilj. Možda nemate želju da vas na samrtnoj postelji grize osećanje da ste imali u sebi nešto više – možda čak i *mnogo* više.

U tom slučaju, biće vam potrebna knjiga koja je nešto više nego najnoviji vodič u traganju za srećom. Ne knjiga koja olakšava život, nego koja ga malčice otežava. Ne knjiga koja teši, nego koja izaziva trvenja. Jedna od onih knjiga za koje napola želite da ih nikada niste ni uzeli u ruku, zato što ćete, pošto je budete pročitali i konačno odložili, možda morati da promenite svoj život.

Ovo je jedna takva knjiga.

1.

Ne, nije vam sasvim dobro ovako kako je

Desi se da ljudi provedu ceo život penjući se uz lestvice uspeha, a kad stignu do vrha, ustanove da su lestvice prislonjene uz pogrešan zid.

Alen Rejn,* *književnica (1836–1908)*

* Alen Rejn (Allen Raine) – pseudonim velške književnice Ane Adalise Bejnon Padikomb (Anne Adalisa Beynon Puddicomb). (Prim. prev.)

1.

Od svega što traćimo u ovo naše rastrošno doba najgore je traćenje talenta. Milioni ljudi širom sveta mogli bi da učine nešto da bi svet postao malo bolji, ali ne čine. Zašto? Kao prvo, postoji jedan očigledan razlog: nikada ne dobiju priliku. Na kraju krajeva, polovina ljudi na svetu mora da se snalazi kako zna i ume s manje od sedam dolara na dan.[1] Koliko je mnogo izgubljenih Ajnštajna među njima?

Ali ja ovde govorim o onima kojima su date sve mogućnosti. O onima koji imaju moć da sami oblikuju svoju karijeru iako to nikada ne biste pogodili po njihovim radnim biografijama, u kojima nema uopšte ničeg iznenađujućeg. O darovitim ljudima, koji imaju svet pod svojim nogama, ali bez obzira na to ostaju zaglavljeni na smrtno dosadnim, besmislenim ili naprosto štetnim poslovima.

Postoji protivotrov za to traćenje darovitosti, a on se zove *moralna ambicija*. Moralna ambicija je volja da pretvorite svet u beskrajno lepše mesto. Da posvetite svoj radni vek velikim izazovima našeg vremena, bile to klimatske promene ili korupcija, strahovita neravnopravnost ili sledeća

pandemija. To je žarka želja da nešto promenimo – i da ostavimo iza sebe nešto što ima istinskog značaja.

Visoka moralna stremljenja počinju od jednog jednostavnog shvatanja: život je samo jedan. Vreme koje vam je dodeljeno na ovome svetu nešto je najdragocenije što imate. Ne možete da kupite sebi više vremena, svaki potrošeni sat je prošao i neće se vratiti. Puni radni vek broji osamdesetak hiljada sati, deset hiljada radnih dana ili dve hiljade radnih nedelja. Kako ćete to vreme utrošiti jedna je od najvažnijih moralnih odluka u vašem životu.

Šta, dakle želite, da se nađe u vašoj radnoj biografiji? Težićete poštovanja dostojnom, mada bezbojnom radnom veku? Ili ste postavili sebi neki viši cilj? Ljudi koji gaje moralne težnje ne idu kao ovce za ostalim stadom, nego veruju u jedan dublji oblik slobode. Sloboda je odgurnuti konvencionalna merila uspeha, utirati sopstveni životni put, znajući da je to put koji možete da pređete samo jednom.

Oni koji tragaju za nečim dobrim što bi mogli da učine u današnjem svetu, ne moraju da tragaju nadaleko. Dok se još oporavljamo posle pandemije, svedoci smo ponovnog porasta gladi posle mnogo godina.[2] Istovremeno, autokratija je u usponu, broj ljudi prinuđenih da izbegnu iz svojih kuća je prvi put premašio sto miliona,[3] temperature se penju od rekorda do rekorda, a klimatolozi ističu potrebu za „najvećim i najkorenitijim promenama“ u društvu koje su ikada pokušane u doba mira.[4]

Ukratko: ovo su vremena koja nas pozivaju na visoka moralna stremljenja.

Sada možda mislite: *Sve je to divno i krasno, ali ja radim puno radno vreme, imam dvoje dece i otplaćujem kredit za*

stan. Rado ću reciklirati otpad i s vremena na vreme jesti tofu, ali „korenita promena"? Ne, hvala.

U tom slučaju, ovo možda nije knjiga za vas. Mislim – pošto ste kupili *labradudla*, set noževa za sir ili robotizovanu kosilicu za travu, više nema nazad. Ako vas, ipak, nervira da to čujete – a pretpostavljam da bi zbilja moglo da nervira ljude – onda me, svakako, ispravite. Život me je naučio da izuzeci uvek postoje i voleo bih da vam u ovoj knjizi pokažem da ste vi možda izuzetak.

Kad je reč o moralnim stremljenjima, nikada nije kasno da se pređe na delo.

2.

Da počnemo od jednog jednostavnog modela onoga što možete da uradite sa svojom darovitošću. Bilo da je čitav radni vek tek pred vama, ili smišljate kako da izvedete promenu u karijeri, meni se čini da imate otprilike četiri mogućnosti:

	Ne naročit idealista	*Idealista*
Ne toliko ambiciozan	I Nebulozan posao, nezavisno imućni	III Strastveno zaposleni s nepunim radnim vremenom, internet aktivista
Ambiciozan	II Korporativni advokat, konsultant za finansije ili tehnologiju	IV Moralna ambicija

I kategorija poslova: ne naročito ambiciozni, ne naročiti idealisti
Neki poslovi naprosto nemaju neku naročitu vrednost. Ti ljudi pišu izveštaje koje niko ne čita ili šefuju kolegama kojima šefovanje nije potrebno. Novija istraživanja pokazuju da oko osam posto svih zaposlenih ljudi misli da je njihov posao prilično besmislen, a još sedamnaest posto sumnja da poslom koji rade daju ikakav doprinos društvu.[5]

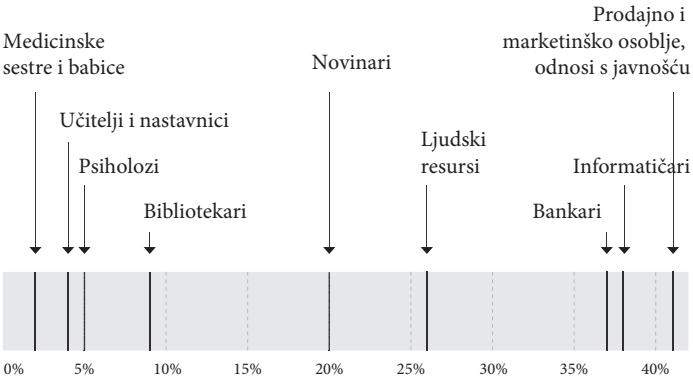
Antropolog Dejvid Greber (1961–2020) imao je tehnički termin za takva radna mesta: *nebulozni poslovi*.[6] O kojim to poslovima govorimo? Za početak, znamo o kojima *ne govorimo*. Kad je 2020. godine pandemija kovida-19 tek hvatala maha, spisak „ključnih radnika" istican je svuda, od čistačica kancelarija i čistača ulica, preko vozača autobusa i vatrogasaca, do bolničkog i nastavnog osoblja. To su ljudi koji se staraju da se svet okreće; njih niko ne treba da poučava šta su moralna stremljenja.

Postoji, međutim, i klasa poslova koji nisu toliko korisni. Influenseri i zaposleni u marketingu, lobisti i menadžeri, konsultanti i korporativni advokati – svi oni koji mogu da stupe u štrajk a da svetu ne nedostaju ni najmanje. Začudo, ovoj grupi pripadaju mnogi ljudi s poštovanja vrednim akreditivima i podjednako impresivnom platom. Što me podseća na reči onog zaposlenog u *Fejsbuku*: „Najbolji umovi moje generacije razmišljaju o tome kako da namame ljude da kliknu na reklamu."[7]

Može, međutim, da bude i mnogo gore. Neki poslovi su direktno štetni i svrstavaju se u ono što ponekad nazivamo industrijom greha. Među takve ubrajamo računovođe koji pomažu bogatašima da izbegnu poreze, marketinško osoblje koje radi na plasmanu lekova koji izazivaju zavisnost, brokere koji trguju finansijskim proizvodima sumnjive

Ko misli da je njegov posao nebulozan?

Procenat ljudi koji misle da rade besmislen posao ili sumnjaju u to da njihov posao ima ikakve vrednosti za društvo, po zanimanjima:

Izvor: Durr and Van Lent (2019)

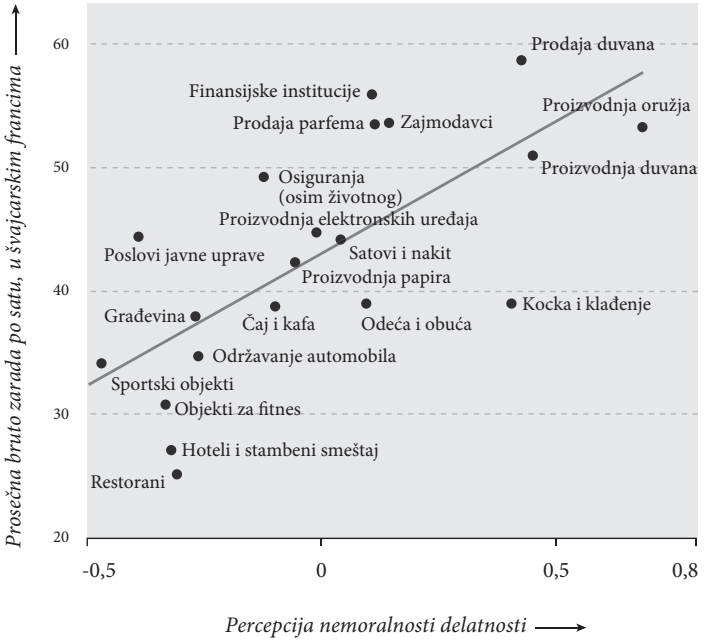
vrednosti i sve one koji rade za kockarske delatnosti ili industriju duvana.

Često su ovi poslovi malo premazani šminkom reklame. *Filip Moris*, na primer, gigant duvanske industrije, tvrdi da teži „budućnosti bez dima". Ne zavaravajte se, međutim, ovde govorimo o ljudima koji su plaćeni da bi nanosili istinsku štetu ostatku društva.

Mnogi od njih neće, izuzev ako ih saterate u tesnac, priznati da rade besmislen posao ili nešto nesumnjivo štetno po druge ljude. Očigledno, nije to nešto o čemu ćete tek tako ćaskati na zabavama (*Da, ja se bavim razvijanjem zavisnosti kod ljudi, a vi?*). Možda je i zato na takvim poslovima plata tako velika. Svakako da ćete tražiti izvesnu kompenzaciju za slučaj da budete prinuđeni da priznate tako nešto. Postoji,

zapravo, upadljiva korelacija između nivoa finansijske nadoknade u određenoj grani delatnosti i toga koliko mislimo da je ta delatnost moralna ili nemoralna.[8] Pogledajte, na primer, ovaj grafikon iz rada o rezultatima istraživanja jednog švajcarskog tima:

Što je zarada veća, posao je nemoralniji?

Izvor: Schneider, Brun, and Weber (2020)

Postoji i jedan tunelčić za bekstvo za ovu kategoriju ne naročito ambicioznih i ne naročito idealističnih ljudi: da postanu finansijski nezavisni. U bezbrojnim knjigama iz oblasti popularne psihologije obrazlaže se kako da se obogatite uz

najmanje moguće ulaganje truda, tako da možete da umaknete što je pre moguće, a onda se opustite i uživate. Sada imate mnoštvo ljudi u trećoj i četvrtoj deceniji života koji sanjaju o tome da nakupe dovoljno *pasivnih prihoda* – od izdavanja nekretnina, od deonica ili kriptovaluta – da bi mogli rano da se povuku u penziju.[9]

Nema ničega lošeg u ulaganjima ni u štednji, naravno, ali meni se čini da je ovakvo razmišljanje u suštini uvek pomalo tužno. Ono znači da jurite za jednim oblikom slobode koji će vam omogućiti da ne morate da mrdate ni malim prstom. Da sanjate da iz kancelarijskog kmeta izrastete u finansijski nezavisnu ličnost da biste sav posao koji vas nervira mogli da raspodelite drugima i da više ne dajete nikakav doprinos društvu.

II kategorija poslova: ambiciozni, ali ne naročiti idealisti

Druga kategorija protraćenih talenata sastoji se od ljudi koji su ambiciozni, ali ne naročiti idealisti. Drugim rečima rečeno, ti ljudi žele da stignu do vrha, ali se služe bezdušnim pokazateljima uspeha: prestižnom titulom, zamašnom platom, velikom kancelarijom i drugim sličnim obeležjima privilegovanosti.

Da pogledamo ljude koji su diplomirali na najuglednijim svetskim univerzitetima. Oko četrdeset pet posto onih koji su diplomirali na Harvardu stupa u svet finansija ili poslovnog i finansijskog savetovanja.[10] Jedna anketa od pre nekoliko godina pokazuje da u Holandiji, mojoj zemlji, četrdeset posto „najuspešnijih" studenata (studenata s odličnim ocenama) teže da rade za velike konsultantske firme kao što su *Makinsi* ili *Boston konzalting grup*.[11]

Tu je reč o neizmernom traćenju darovitosti. Ekonomista Bendžamin Lokvud, koji je studirao na Amherstu,

elitnom privatnom koledžu u Masačusetsu, zapazio je da su se mnoge njegove kolege sa studija zaposlile na poljima koja nikakvom vrednošću ne doprinose društvu.[12] Lokvud je takođe s dvojicom kolega objavio revolucionarne rezultate istraživanja koji pokazuju da mnogi od tih elitnih studenata sada *koštaju* društvo novca. (Govorimo, na primer, o novcu iz javnih budžeta kojim se spasavaju banke čiji su direktori pretrpeli finansijski neuspeh.)[13]

Jedan korporativni advokat, na primer, godišnje nanese društvu štetu od tridesetak hiljada dolara, komercijalni bankar veću od sto hiljada dolara.[14] Mnogo novca – ali ako pitate Lokvuda, on će naglasiti da su *oportunitetni troškovi* mnogo veći. Na jeziku ekonomije to znači: *pomislite samo koliko bi naš svet bio bolji kad bi svi ovi pametni ljudi radili nešto korisno u životu*.[15]

Uzmimo za primer finansijske i poslovne savetnike. Većina njih svakako daje svoj doprinos društvu, ali – a ovo je ključno – mnogo manji nego što bi mogli. Oni pomažu kompanijama i organizacijama da unaprede tok rada ili uvedu jasnije kadrovske politike, ili daju savete o usklađivanju s novim propisima. Taj posao je sasvim u redu, ne nanosi štetu nikome, ali razmislite o ovome: ovi daroviti ljudi u najboljem slučaju pomažu drugima da budu malo produktivniji. Staraju se da sve teče malo glatkije nego što bi inače; retko kada stavljaju nešto u pokret. Ne osnivaju nove kompanije, ne smišljaju nikakve inovacije i, sve u svemu, ne bave se najurgentnijim izazovima s kojima se suočavamo danas.

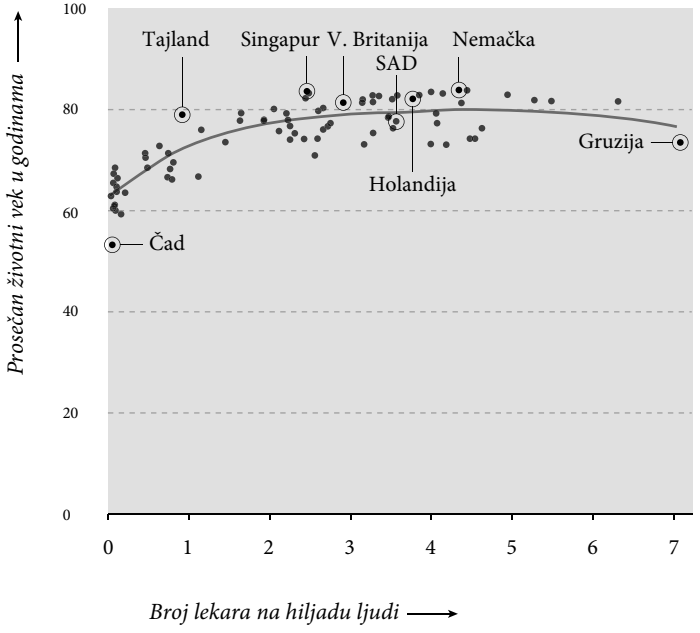
Izaberite takvu karijeru i možete da računate na vrlo lepu platu. Ako ste među najboljima u svojoj struci, možete sebi da priuštite da redovno idete na skijanje ili da kupite kuću na moru o kojoj ste oduvek sanjali. Da li je to zaista sve što želite

od života? Mora biti da u životu postoji još nešto. Mnogi mladi ljudi u ovom poslu, prema jednom članku u *Fajnenšal tajmsu* od pre nekoliko godina, „smatraju da ne pružaju neki naročito vredan doprinos svetu i nedostaje im osećanje ličnog napretka, pripadnosti zajednici i svrhovitosti".[16]

O sličnim frustracijama čućete čak i od lekara, čiju profesiju obično smatramo suštinski važnom za naš svakodnevni

Više lekara ≠ duži životni vek

Prosečan životni vek u odnosu na broj lekara na hiljadu ljudi:

Izvor: Svetska banka (2019)

život. Naši najbolji lekari sada mogu da čine mnogo više za manji broj pacijenata. Imamo briljantne kardiologe koji više ne moraju da izvode invazivne zahvate na otvorenom srcu, nego mogu da zamene oštećeni zalistak kroz mali zasek u preponi pacijenta. Fantastično, zar ne? U praksi se, međutim, takve skupe operacije uglavnom izvode na bogatim, dobro osiguranim pacijentima koji su prevalili osamdesetu da bi im se život produžio za još koju godinu. Osim toga, međunarodna proučavanja pokazuju da se za čak trećinu lekarskih intervencija (ne samo tretmana nego i testiranja, prepisanih lekova, svega) ispostavi da je nepotrebna, pa čak i štetna.[17]

Stanje nije mnogo drugačije ni sa preduzetnicima. Nedavno sam skrolovao kroz spisak uspešnih novoosnovanih kompanija i uočio sam nekoliko nadahnjujućih inicijativa – jedna kompanija radi na proizvodnji kultivisanog mesa, druga se bavi konstruisanjem automobila na solarni pogon, a tu je i jedna koja je na putu da napravi sprej za nos koji pruža zaštitu od virusa. Sve to mnogo obećava.[18]

Znatno češće nam se, međutim, nude rešenja za probleme za koje nismo ni znali da ih imamo. Uzmimo za primer kategoriju najboljih mladih preduzetnika, u kojoj sam naišao na ponudu da se pretplatim na glavu za električnu četkicu.[19] Ili šta ćemo s novom aplikacijom za investiranje, ili sa sledećom velikom onlajn ponudom autlet mode? Ili još jednom aplikacijom za naručivanje hrane, personalizovanih vitamina, ili novoosnovanom kompanijom koja nudi madrace i čija mi je reklama pre nekog vremena iskakala na svakom podkastu koji pratim? (Prema rečima samog osnivača kompanije: „Madrac je najdosadniji zamislivi proizvod.“)[20]

Lično nemam ništa protiv madraca, a ruku na srce, i nova glava za moju četkicu za zube koja stiže poštom svaka dva

meseca dođe sasvim zgodno. Morate, ipak, da se zapitate šta bi osnivači ovakvih kompanija mogli da postignu da su se uhvatili u koštac s izazovom kao što je, šta znam, pet miliona i četiristo hiljada male dece koja godišnje umru u svetu od bolesti koje možemo lako – *lako!* – da sprečimo.[21]

Šta kada bi svoju darovitost uložili u nešto istinski važno?

III kategorija poslova: idealisti, ali ne naročito ambiciozni

Zatim je tu treća kategorija, koju čine idealisti, ali ne posebno ambiciozni. Ovu kombinaciju često viđamo kod ljudi rođenih posle 1996 – takozvane generacije Z.

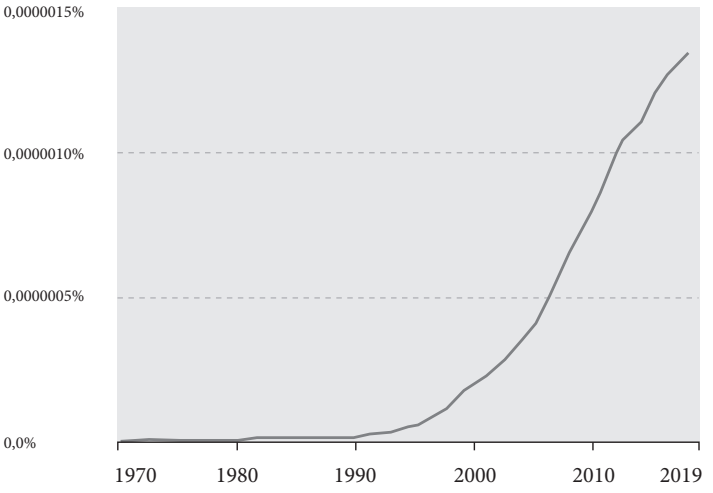
Istraživanja jedno za drugim pokazuju da su današnji tinejdžeri i omladina od dvadesetak godina najprogresivnija generacija svih vremena.[22] Divna vest. Mladi su većinom veći idealisti od svojih roditelja i usredsređeni na velike izazove našeg doba, bile to klimatske promene ili rasizam, seksualno uznemiravanje i društvene nejednakosti.

Čini se, ipak, da nešto tu nedostaje. Vidimo to u pristupu mladih karijeri: nezainteresovani da učestvuju u kapitalističkoj „trci pacova", mnogi žele da rade ono čemu su vatreno posvećeni – i to, ako je moguće, ne puno radno vreme.[23]

Ponekad izgleda kao da je ambicija postala ružna reč, nespojiva sa životom koji se vodi za idealima. Mnogi ljudi su više zaokupljeni vrstom posla koji rade nego posledicama tog posla. Važno je jedino da oni smatraju da je sve u redu. „Malo je lepo", čućete ih da kažu. Ili: „Misli globalno, deluj lokalno" – kao da je postizati malo nekakva vrlina.

Naprosto biste pomislili da je u nekim krugovima najuzvišenije dobro ako nemate nikakvog uticaja ni na šta. Dobar život se prvenstveno definiše onim što *ne radite*. Nemojte da putujete avionom. Nemojte da jedete meso. Nemojte da rađate decu. I konačno, ma šta da radite, nemojte ni da

Uspon krilatice „Sledi svoju strast“ u knjigama između 1970. i 2020. godine

Izvor: Google Ngram

pomišljate da koristite plastične cevčice za piće. Smanjujte! Smanjujte! Smanjujte! Cilj je da ostavljate najmanji mogući ekološki otisak, da živite u majušnoj kućici i sami uzgajate povrće u svom maleckom povrtnjaku. Šta je najbolje čemu možete da se nadate? Da će vaš uticaj na planetu biti toliko zanemarljiv kao da gotovo uopšte niste ni postojali.

Nemojte pogrešno da me razumete – ideja da čak i svoje najsitnije postupke uskladite sa svojim najvećim životnim vrednostima sasvim je lepa. (Čini mi se, takođe, da je ne jesti meso s farmi na kojima se životinje uzgajaju u nehumanim uslovima moralni minimum.) Ipak, mora biti da dobar život čini još nešto, ne samo ono što *ne radite*. Čovek bi se

ponadao da mu na samrtnoj postelji u ono što je u životu ostvario neće biti upisana samo šteta koju nije pričinio.

Kad se tako posmatra, čak i najmoralizatorskiji pokret našeg doba pokazuje ozbiljan nedostatak ambicije. Govorim o onome što se naziva *woke*. Aktivistima ovog pokreta često se upućuju optužbe da preteruju, a zapravo često ne idu dovoljno daleko. Uzmimo na primer preteranu zaokupljenost rečima kojima se služimo da opišemo svet. Da, reči su važne, i do izvesne mere čak oblikuju našu stvarnost, ali na kraju krajeva dela su mnogo važnija.

Ako pogledamo kakve su konkretne uspehe ovi aktivisti postigli, rezultati deluju oskudno. Istina, u današnje vreme možete začas da doprete do miliona ljudi onlajn tiradom protiv rasizma, seksizma ili kapitalizma. *Ubijmo patrijarhat! Prestanimo da dajemo novac za policiju! Oporezujmo bogataše!* Samo, šta će biti posle toga? Imati mnogo pratilaca na *Instagramu* nije isto što i graditi jednu delotvornu organizaciju. Postovati nešto što će postati viralno na internetu nije isto što i osvojiti većinu u nekom zakonodavnom telu. Ponekad se čini da moderni protesti nisu ništa više nego skup klikova i lajkova, uz nadu da će neko na višem položaju obratiti pažnju.[24]

„Ljudi ne shvataju“, piše Patris Kan-Kalors, jedna od osnivača pokreta Životi crnaca su važni, „da organizovati ne znači izaći na internet i psovati ljude onlajn niti izaći na protest i izneti optužbe protiv nečega.“[25] Za stvarnu promenu potrebno je mnogo više. Kako se gradi koalicija? Kako se uspešno lobira? Odakle stiže novac? Ko igra ključnu ulogu u određenom komitetu na lokalnom, oblasnom ili državnom nivou? Kako da otkrijete kakve reakcije da provocirate i kada? I ko poseduje znanje o tome kako da se pametno, a delotvorno uvedu korisne sitne promene u zakonima?

Nevolja je s idealistima kojima nedostaje ambicioznosti u tome što po pravilu vrednuju osvešćenost više nego delatnost. Reči i namere imaju prednost nad postupcima i posledicama, i pitanje kakvo nešto *zaista* jeste pada u zasenak pred našim *osećanjima* prema tome nečemu. Evo u čemu je, međutim, suština: time što ste nečega svesni nećete pomoći nijednoj živoj duši. Time što ste nečega svesni nećete zaraditi za hleb nasušni. Time što ste nečega svesni nećete steći krov nad glavom. Time što ste nečega svesni nećete ni sprečiti zagrevanje planete, ni pronaći pribežište za onih sto miliona izbeglica širom sveta, niti išta promeniti u sudbini stotinu milijardi životinja koje se gaje u okvirima industrijske stočarske proizvodnje širom sveta.[26]

Svest o nečemu je u najboljem slučaju tek polazna tačka, mada izgleda da je za mnoge aktiviste postala konačni cilj.

IV kategorija poslova: idealisti i ambiciozni

Postoji li još neki način? Recimo ako bismo uzeli ambicije nekoga ko teži vrhunskim dometima i dodali izdašnu dozu idealizma. Šta bismo dobili?

Dozvolite mi da vam predstavim svog ličnog heroja – kome ću se vraćati često u ovoj knjizi – pisca i aktivistu Tomasa Klarksona. Kao dvadesetčetvorogodišnji student na Kembridžu Klarkson je 1785. godine odlučio da učestvuje u takmičenju za najbolji esej na latinskom jeziku. Tema eseja je glasila: *Anne liceat invitos in servitutem dare?*

To jest: *Da li je zakonito pretvarati silom ljude u robove?*

U to vreme pobeda na takmičenju za najbolji esej na latinskom zaista jeste bila način da se na univerzitetu stekne ime. „Nisam imao nikakav drugačiji motiv osim onoga koji imaju i svi drugi mladići na Univerzitetu u takvim prilikama“, izneće

kasnije Klarkson svoja sećanja na taj događaj. „Želeo sam, naime, da se istaknem, i da steknem književne počasti."[27]

Postojao je samo jedan problemčić: Klarkson nije znao ništa o ropstvu.

Studenti su dobili dva meseca da svoje misli izlože na papiru i, dok je većina počela da oseća pritisak tek kad se rok primakao, Klarkson je bio nešto drugo. Smesta se latio posla.

Predan svojim studijama, Klarkson je voleo intelektualne izazove i smatrao je da će uživati u istraživanju i prikupljanju činjenica za svoj esej. Činjenice su ga, međutim, pogodile. „Danju sam bio uznemiren. Noću nisam imao počinka. Događalo se da sam toliko ojađen da nisam u stanju ni oka da sklopim." Pored uzglavlja je držao sveću, za slučaj da mu neka misao sine noću jer je verovao da „nijedan važan argument ne treba izgubiti kad je reč o ovako uzvišenom cilju".[28]

Posle nekoliko nedelja svesrdnog truda, esej je dovršen. Klarksonova proza je veoma snažna, a njegov zaključak glasi da je ropstvo „suprotno svakom razumu, pravdi, prirodi, načelima zakona i vladavine… i glasu Božjem koji nam se razotkrio".[29] I već ste pogodili: Klarksonov esej je odneo prvu nagradu. Klarkson je pozvan da predstavi svoj nagrađeni esej u veličanstvenoj zgradi Senata u kompleksu Kembričkog univerziteta. Visok mlad čovek plamenocrvene kose, s plamenom u očima – svi su znaci ukazivali na to da je pred Tomasom Klarksonom slavna karijera.

Dok se vraćao u London, međutim, Klarkson nije mogao da izbaci iz glave predmet svog eseja. Sjahao je s konja i pošao peške, rasejan. Trudio se da ubedi sebe da greši, da grozne činjenice nikako ne mogu da budu tačne. Samo, što

je duže razmišljao o tome, to je dublje korene istina hvatala u njemu. Kad se na vidiku pomolilo seoce Vejds Mil, Klarkson se zaustavio i smrknut seo pored puta. „Tu mi je u glavu došla misao", napisaće on kasnije, „da ako je sve ono što piše u mom eseju istina, onda je kucnuo čas da se neko postara da se te katastrofe okončaju."[30]

Ako je kraj trgovine robljem počeo na nekom konkretnom mestu, onda je počeo tu, pored puta nadomak Vejds Mila, leta Gospodnjeg 1785.[31]

Bilo je, naravno, i drugih koji su se bunili protiv najužasnijih oblika ropstva, a istorija je svakako puna i činova otpora porobljenih ljudi, koji su se s vremena na vreme dizali da zbace lance.[32] Činjenica je, međutim, da žrtve tog sistema vekovima nisu bile u stanju da ga svrgnu. Sam pojam abolicionizma, ideja da celu instituciju ropstva treba ukinuti jednom zauvek, dugo je bio nezamisliv.

Klarkson je u početku mislio da je u svojim stremljenjima usamljen. Mesecima posle svog otkrovenja išao je kao ošamućen. „Često sam odlazio u šetnju kroz šumu da bih u osami razmišljao o tome, i tamo sam nalazio olakšanja. Pitanje mi se i tamo vraćalo: 'Je li to istina?' Odgovor bi i dalje usledio istog trena: 'Istina je.' I zaključak je i dalje sledio isti kao i pre: 'Onda bi svakako neko morao da se umeša'."[33]

Mladi Englez nije imao mnogo veza, ali pomislio je da bi svoj nagrađeni esej mogao da prevede s latinskog na engleski. Otišao je kod jednog londonskog štampara, koji jeste bio zainteresovan da esej objavi za „persone od ukusa", ali Klarksona više nije zanimalo sticanje slave među jednim uskim elitnim krugom. Želeo je da njegov esej dopre do što je moguće više ljudi.